

Historijski zbornik, god. 62, br. 1 (306 str.) – br. 2 (368 str.), Zagreb 2009.

Društvo za hrvatsku povjesnicu obilježilo je prošle godine šezdeset i drugu godinu izlaza Historijskog zbornika. Nastavlja se tradicija izlaza dva broja godišnje, koja su ovdje prikazana. Prvi broj godišta strukturalno sadrži pet izvornih znanstvenih članaka, jedan pregledni članak i jedno prethodno priopćenje te tri rada u kojima se obrađuju historiografski problemi. S druge pak strane, drugi broj godišta sadržajno donosi pet izvornih znanstvenih članaka, dva prethodna priopćenja i jedan pregledni članak te četiri rada historiografske problematike.

Prvi rad *Rimska kurija prema rubnim prostorima Zapada na istočnojadranskoj obali tijekom XI. i XII. stoljeća* (1-27) Ivica Prlendera bavi se politikom papinstva na turbulentnom prostoru Balkana, sjecištu istočnih i zapadnih utjecaja tijekom 11. i 12. stoljeća, te nastojanjem Rima da mijenjanjem metropolijskog središta nađe glavnog eksponenta svoga utjecaja. Unatoč uspostavljanju metropolije u Dubrovniku u dva navrata Kurija se ipak odlučuje za model davanja metropolije regionalnoj sili s mogućnošću da svoju jurisdikciju ostvari na širem prostoru, najprije u slučaju Duklje krajem 11., a zatim u državi Nemanjića krajem 12. stoljeća.

Janez Mlinar u radu *Tipologija prekograničnih odnosa u kasnom srednjem vijeku. Primjer knezova Frankapana* (29-45) nastoji analizirati prekogranične odnose između Ugarske (Hrvatske) i Svetog Rimskog Carstva (točnije Unutrašnje Austrija). Za primjer uzima Krčke knezove koji na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće postaju međaši Kranjske, tj. Njemačkog Carstva. Geografska blizina nesumnjivo je utjecala na bliske kontakte od kojih prvi zabilježeni potječe s kraja 13. stoljeća, te se u nadolazećim stoljećima manifestira na čitavom nizu polja, od političkih i vojnih pa sve do rodbinskih i gospodarskih odnosa.

U članku Zorana Ladića *Labinsko društvo u ranom novom vijeku u zrcalu bilježničkih dokumenata bilježnika Bartolomeja Gervazija* (47-70) pažnja je usmjerena na strukturu i analizu labinskog društva temeljenu na istraživanju bilježničke građe koju je u razdoblju od 1525. do 1550. zapisao labinski bilježnik Bartolomej Gervazije. Autor nastoji razriješiti položaj pripadnika raznih komunalnih društvenih slojeva, od patricijata i građana pa sve do skupina obrtnika i slugu. Osnovni preduvjet za tako široko društveno istraživanje predstavlja demokratizacija sastavljanja bilježničkih dokumenata u kasnom srednjem vijeku koja omogućuje pogled u život cijelog spektra društvenih slojeva.

Članak Lovorke Čoralić *Odredište Asiz: hodočašća u oporukama hrvatskih iseljenika u Mlecima* (71-90) proučava dio vjerskog života hrvatske iseljeničke zajednice, točnije njihova hodočašća u franjevački Asiz (Assisi). Kao izvor autorici su poslužile oporuke hrvatskih iseljenika u Veneciji u kojima se izriječkom bilježi hodočašće u Asiz. Uvodni dio članka bavi se općim podacima o hrvatskim iseljenicima koji u svojim oporukama bilježe hodočašće u Asiz te je popraćen s pet grafičkih prikaza koji nam donose informacije kao što su spolna struktura, mjesto stanovanja, zanimanje spomenutih hrvatskih iseljenika i sl. U drugom dijelu članka pobliže se analiziraju konkretni primjeri hrvatskih iseljenika koji u oporukama spominju hodočašće u Asiz.

Stanovništvo Carigrada u 19. stoljeću kao odraz nacionalne transformacije Osmanskog Carstva (91-108) rad je Josipa Vrandečića, koji, na temelju opsežne literature, analizira promjene u stanovništvu Carigrada tijekom 19. stoljeća, tj. transformaciju Carstva iz teokratske višekonfesionalne i višenacionalne države u modernu nacionalnu državu Tursku. Ta transformacija

obilježena je s dva procesa koji se ogledaju u onodobnom Carigradu. Prvi je proces iznimno povećanje stanovništva uzrokovano gubitkom teritorija Osmanskog Carstva na Balkanu tijekom 19. stoljeća, što za posljedicu ima velik priljev muslimana s izgubljenih područja, dok se drugi proces zbiva među manjinama unutar Carigrada koje na krilima modernizacije, a potpomognute velikim silama, ostvaruju politički i ekonomski uspon.

Rad *Tisak Hrvatske i Dalmacije o balkanskim ratovima (1912.–1913.)* (109-135) Igora Despota usmjeren je na analiziranje hrvatskog tiska u razdoblju balkanskih ratova i njihovo pisanje o tim zbivanjima. Većina listova u Hrvatskoj i Dalmaciji izražavala je određenu političku struju u hrvatskom društvu. Autor ih u ovom radu nastoji prepoznati te pokazuje da je i reakcija pojedinog lista na događaje koji su se zbivali na Balkanu tijekom balkanskih ratova nužno bila povezana s političkom orijentacijom koju su listovi zastupali i prezentirali.

Damir Agičić u članku *Wiktor Bazielich i njegovi hrvatski korespondenti (137-162)* upoznaje nas s djelovanjem i ostavštinom Wiktora Bazielicha, pravnika i činovnika Poljskih željeznica, prevoditelja i promicatelja hrvatske i općenito južnoslavenske kulture u međuratnom i poratnom razdoblju. Bazielicheva ostavština sadrži bogatu korespondenciju s južnoslavenskim književnicima, kulturnim radnicima i diplomatskim službenicima u razdoblju kraja dvadesetih do kraja četrdesetih godina 20. stoljeća koja dosad nije bila predmetom zasebnih istraživanja. Bazielich se isto tako okušao i u prevodenju hrvatskih, bosanskohercegovačkih i srpskih autora, pisanju prikaza stanja u hrvatskoj i drugim literaturama bivše Jugoslavije te recenziji knjiga i književnih časopisa međuratne Jugoslavije.

Poglavlje *Historiografija* sadrži sveukupno tri članka, a započinje radom Mirjane Gross *Dekonstrukcija historije ili svijet bez prošlosti (165-194)* u kojem autorica daje pregled postmodernističkog shvaćanja historije, upoznaje nas s osnovnom terminologijom i ukratko prikazuje osnovne ideje glavnih predstavnika postmodernizma. Poseban naglasak stavljen je na susret te osobito sukob nekih elemenata postmodernizma i profesionalne historije. Drugi rad, *Prilog za bibliografiju radova o povijesti Rijeke, Kastva, Veprinca, Opatije, Lovrana, Mošćenica i Brseča u srednjem i ranom novom vijeku (195-231)* Ozrena Kosanovića, donosi bibliografski popis radova za povijest spomenutih naselja u srednjem i ranom novom vijeku koji sadrži 25 izabranih izvora i zbirki i 490 monografija, članaka i bilješki objavljenih u posljednjih 150 godina. U posljednjem članku, *Historiografija o Česima u Hrvatskoj (233-250)*, djelu Vlatke Dugački, izlaže se pregled historiografije o Česima u Hrvatskoj, ističu se glavni pojedinci i autori te teme vezane za hrvatsko-češke odnose.

Prvi broj Zbornika završava ocjenama i prikazima novih izdanja te izvještajem s međunarodnog znanstvenog simpozija *Slovensko-hrvaški odnosi skozi zgodovino* (Slovensko-hrvatski odnosi kroz povijest) održanom u Mariboru od 22. do 24. svibnja 2008. godine.

Prvi rad drugog broja Zbornika, *Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu (315-343)* Zrinke Novak, bavi se većim dijelom kaznenim pravom koje uključuje žene i manjim dijelom imovinsko-pravnim položajem žena u kvarnerskim općinama te općenito položajem žena u srednjovjekovnom društvu Vinodola, Krka i Senja. Autorici su za izvor poslužili relativno vremenski i geografski bliski Vinodolski zakon te Senjski i Krčki statut.

Slijedi rad Gorana Budeča, *Materijalni predmeti labinskog stanovništva u razdoblju od 1525. do 1550. (345-369)*, u kojem autor, na temelju privatno-pravnih dokumenata labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija, nastoji ocrtati materijalnu kulturu tadašnjeg labinskog sta-

novnišva. Predmeti koji se obrađuju, kao što su odjeća, obuća, nakit, liturgijski predmeti i sl. dolaze iz svih slojeva društva, pa osvjetljavaju svakodnevni život Labina u prvoj polovici 16. stoljeća.

Članak Lovorke Čoralić *Albanska obitelj Kruta i neki njeni zaslužni pojedinci – prilog poznavanju istočnojadranskih komunikacija u ranom novovjekovlju (371-390)* za predmet istraživanja uzima znamenite pripadnike albanske obitelji Kruta, povezane najčešće sa zadarskim područjem. Samo pojavljivanje albanskih obitelji na hrvatskom dijelu istočnojadranske obale vezuje se uz 15. stoljeće, kada albanski gradovi potpadaju pod osmanlijsku vlast uzrokujući iseljavanje stanovništva. Na novim prostorima odvjecni obitelji Kruta imali su zapaženu ulogu, od kojih su najvažniji pojedinci obrađeni u ovom radu. Autorica težište usmjerava na razdoblje 17. stoljeća, kada pripadnici obitelji Kruta obnašaju čitav niz vojnih i duhovnih funkcija.

Maja Polić u svom članku *Prilog poznavanju prilika u Rijeci i njezinu zaleđu uoči Hrvatsko-ugarske nagodbe te njihov utjecaj na hrvatski čitaonički pokret (391-410)* nastoji prikazati kontekst zbivanja u Rijeci i njezinu zaleđu uoči Hrvatsko-ugarske nagodbe, kada su mađarske strukture nastojale manipuliranjem prikazati nezadovoljstvo stanovništva hrvatskom vlašću. Ti događaji, koji su nesumnjivo za cilj imali stavljanje Rijeke pod neposrednu upravu Pešte, rezultirali su reakcijom hrvatskog naroda na tom prostoru i osnivanjem niza hrvatskih čitaonica kao središta buđenja i očuvanja hrvatske nacionalne svijesti u Primorju.

Rad Tihomira Cipeka i Vladimira Šadeka, *Teorija republikanizma Stjepana Radića (411-425)*, spada u domenu istraživanja političkih ideja, u ovom slučaju republikanizma Stjepana Radića. Kroz analizu konkretnih povijesnih zbivanja, kojih je bio dijelom i u kojima je sudjelovao Stjepan Radić, nastoje se objasniti osnovni postulati Radićev republikanizma koji, smatraju autori, može biti aktualan i danas.

U idućem članku *Koliko je društava djelovalo u Zagrebu za vrijeme Prvog svjetskog rata (427-463)* Violeta Herman Kaurić, na temelju izvorne arhivske i novinske građe, pokušava utvrditi raspon karitativne djelatnosti u Zagrebu tijekom Prvog svjetskog rata. Autorica za cilj rad postavlja utvrditi broj i djelokrug rada društava koja su djelovala u Zagrebu u spomenutom razdoblju te posebno se osvrnuti na ona nastala tijekom rata i razloge njihova osnutka. Na kraju članka nalazi se tabelarni popis društava koja su djelovala u Zagrebu od 1914. do 1918. godine.

U *Razlozima spora u Hrvatskom katoličkom pokretu prema dokumentima iz arhiva bl. Ivana Merza (465-487)*, članku Zdravka Matića, proučava se sukob dviju skupina katoličkih laika unutar Hrvatskog katoličkog pokreta, Hrvatskog katoličkog seniorata i Katoličke akcije koji je kulminirao 1926. godine. Na temelju privatnih Merzovih bilježaka i drugog arhivskog gradiva autor pokušava rekonstruirati događajem tijekom sukoba politiziranog Seniorata na čelu s dr. Perom Roguljom nasuprot izvanstranačkoj i Crkvi odanoj Katoličkoj akciji predvođenoj dr. Ivanom Merzom.

Tema rada Vjerana Pavlakovića *Radicalization at the University of Zagreb during the Spanish Civil War, 1936–1939 (489-510)* jest utjecaj španjolskog građanskog rata kao katalizatora radikalizacije i polarizacije zagrebačkih studenata na lijevu i desnu struju, potaknuto društvenim i gospodarskim nedaćama, a što je u konačnici dovelo do ubojstva studenta Krste Ljubičića. Autor nastoji prikazati i studentske političke organizacije, njihove publikacije i reakcije na rat u Španjolskoj ocrtavajući atmosferu na Sveučilištu i onodobne stavove političkih stranaka na sukobe među zagrebačkim studentima.

Tematsko poglavlje *Historiografija* započinje radom Stanka Andrića pod naslovom "Dubok i oštar izazov" (ili još jedanput o historiografskoj aktivnosti Ivana Balte) [513–522] u kojem autor daje kritički osvrt na znanstveni rad osječkog povjesničara Ivana Balte u povodu imenovanja u nacionalno Matično povjerenstvo za područje humanističkih znanosti. Drugi rad ovog tematskog poglavlja rad je Mirjane Gross, *Njemačka socijalna povijest 1949.–1990.* (523–538), predstavlja knjigu *Deutsche Gesellschaftsgeschichte, 5. Band: Bundesrepublik und DDR 1949.–1990.* Hansa-Ulricha Wehlera, peti svezak djela koje obuhvaća oko 300 godina njemačke socijalne povijesti (od oko 1700. do 1990.). Sljedeći članak, *Okrugli stol "Historijska znanost prije i poslije postmoderne"*, *Filozofski fakultet u Zagrebu, 20. studeni 2009.*, izvještaj je Branimira Jankovića o okruglom stolu s temom susreta historije i postmodernizma u kojem nas autor upoznaje sa sudionicima okupljanja i njihovim izlaganjima. Posljednji članak tog poglavlja *Jubilarna knjiga u jedinstvenoj biblioteci* (549–556), djelo Marka Trogrlića i Josipa Vrandečića, posvećen je predstavljanju knjige istaknutog hrvatskog povjesničara Tomislava Raukara, *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*, koja izlazi pod jubilarnim brojem 150 *Biblioteke znanstvenih dijela* u izdanju Književnog kruga, čime se obilježava više od tri desetljeća ove nakladničke serije.

Konačno, i na kraju drugog broja Zbornika nalaze se ocjene i prikazi novih izdanja s područja povijesne znanosti i izvještaji sa znanstvenih skupova koje ovdje donosim: *Europske tributarne države Osmanskog Carstva u 16. i 17. stoljeću u komparativnoj perspektivi* (Dubrovnik, 21.–23. svibnja 2009.), IV. Istarski povijesni biennale, *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru* (Poreč, 21.–23. svibnja 2009.), *Logori, zatvori i prisilni rad u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1941.–1945., 1945.–1951.* (Zagreb, 12. svibnja 2009.), *Disidentstvo u suvremenoj povijesti* (Zagreb, 19. studenoga 2009.). Ovaj broj Historijskog zbornika, nažalost, sadrži i nekrolog za Narcisu Lengel-Krizman (674–675), koja je dala velik doprinos istraživanju povijesti Zagreba i stradanju ljudi u Drugom svjetskom ratu.

I ovaj broj Historijskog zbornika nastavlja dugogodišnju tradiciju jednog povijesnog časopisa, a vremenski period na koji se odnosi jest od ranog srednjeg vijeka pa sve do 20. stoljeća. Teme koje se obrađuju bave se političko-društvenom povijesti, a potrebno je istaknuti i njihov doprinos historiografiji koja se očituje iz njihove posebne rubrike. U svakom slučaju, i ovo godišnje Historijskog zbornika pokazuje da se časopis s pravom smatra jednim od vodećih časopisa hrvatske historiografije.

Ivan Šutić

Croatica Christiana periodica. Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. 33, br. 63 (248 str.) – 64 (218 str.), Zagreb 2009.

U izdanju Instituta za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu izašli su 63. i 64. broj 33. godišta časopisa *Croatica christiana periodica*. Ovogodišnji brojevi donose ukupno 17 članaka i rasprava crkveno-povijesne tematike te više prikaza.

Prvi prilog *Svjedočanstvo Notkerove zbirke "Liber Ymnorum" iz Hrvatske: sekvencijar najstarijeg pulskog misala (HR-ŠIBF) iz 11. stoljeća. Paleografska i repertoarna analiza* (1–42) napisala je Hana Breko Kustura. Rad je repertoarno-povijesna, paleografska, neumatska i melodijska analiza prvog dijela nepotpunog, najstarijeg sekvencijara bavarske provenijencije koji se čuva u samostanu franjevac konventualaca u Šibeniku. Autorica, na temelju istraživanja, smješta